Sári László

Kína

Régmúlt idők ma élő emléke, tartózkodó fenség, szépség és művesség hódolója. Háromezer évig nem érdekelte más, csak az élet felsőfoka. Művészet, természet, eltűnődő, messze tekintő bölcs gondolkodás.

A régi kínai írásbeliség nem tud róla, hogy a birodalom lakóit valaha is olyan ellenállhatatlan erejű tettvágy hajtotta volna, mint a nyugati társakat. Nem gyötörte őket tűrhetetlen mohóság, olthatatlan életszomj, amely messzi földre, hódító háborúkba űzte volna őket. A görögök és a rómaiak már történelmük kezdetén világbirodalmi terveket kovácsoltak, s azóta is erre törekszik a nyugati világ valamennyi népesebb közössége. Neki is látnak nyomban, ahogy egy kis erőt éreznek magukban. De uralni akarják a természet felségterületeit is.

Az ázsiaiakat soha nem nyugtalanította szoros együttélésük a természettel. Nem érezték magukat fenyegetve a természeti erőktől, és a megmaradásuk érdekében végzett munka terhe sem volt számukra keserves, elviselhetetlen. Ahogy az Édenkertből kiűzöttek már az első pillanattól kezdve nyomorúságnak, megalázó csapásnak, gyalázatos büntetésnek tekintették. Kényelmük és biztonságuk érdekében a régi kínaiak soha nem gondoltak a természeti világ átalakítására, „humanizálására".

Mivel az embert mindenkor a természeti világ legegyszerűbb teremtményének tartották, meg se fordult a fejükben, hogy hatalmi státuszt követeljenek maguknak a mindenség rendjében. Elfogadták készen kapott körülményeiket, hozzájuk igazodva rendezték be az életüket.

Kényelmesen és biztonságosan végezték el a munkát, sohasem kedvelték a tökéletlen megoldásokat. Amíg rajtunk múlik, az élet is legyen míves, szemrevaló. Ha belegondolunk a kínai elképzelés részleteibe, azonnal látjuk, hogy biztonsággal megtartható, zavartalanul, békésen lakható otthont és országot teremteni bizony igencsak embert próbáló, komoly munka. Egyáltalán nem szabad lebecsülni.

Akkor is óriási teljesítmény, ha közben nem haladunk sehová. De hová is haladhatnánk? Figyeljünk csak egyelőre a megmaradásunkra, az életünk biztonságára, kényelmére, szépségére. Nem véletlen, hogy az emberiség történetében eddig egyedül a kínaiaknak sikerült a tervet tartósan megvalósítani. Az országot több mint két és fél ezer éven át – a múlt század elejéig – sikerült épségben megőrizni, fönntartani, és mindeközben a szépségnek, a szellemi művességnek hódolni. Nincs egyetemes embe-

riség, és nincs történelmi világfolyamat. Különböző kultúrák és különböző történelmek vannak.

A történelemről való gondolkodásnak talán az a legvitathatatlanabb érdeme, hogy elég gyorsan eljutott erre a felismerésre. Megfogalmazta azt a súlyos, ám józan következtetést, hogy nincs értelmes irányultsága a történelmi idő múlásának. Célja pedig még kevésbé. Az események végtelen sora ügyesen igyekszik azt a látszatot kelteni, mintha a történelem tudná a dolgát, és pontosan ismerné a célját. Ráadásul sietős lenne mielőbb célba érnie, hogy végre minden szereplője megérdemelt jutalmához jusson, és ő maga is megpihenhessen. A cél fontos sajátossága továbbá, hogy mindig nagyon közelinek és nagyon csábítónak látszik.

Hogy a régi Kína uralkodói és filozófusai jól ismerték a történelemnek ezt a legveszedelmesebb csapdáját, az abból is világosan kitűnik, hogy a múlt mindig megkülönböztetett helyet foglalt el kultúrájukban. A múltjuknál semmi sem volt fontosabb a számukra. Ebből következik a történelem példátlan tekintélye, valamint tanulmányozásának sokféle kitüntetett módja. Valamint innen ered az a tudásuk, hogy a történelmi döntés kockázatának és a döntést hozó ember felelősségének a kérdését mindig a lehető legszigorúbban kell megítélni.

A realista kínaiak történelmi helyzetekben nemcsak messzemenően körültekintőek és gondosak voltak, de folyamatos fürkészői is a cselekvő ember és közössége elvárásainak. A régi Kínában a történelem nem elsősorban események krónikájaként, adatok gyűjteményeként állt köztiszteletben, hanem sokkal inkább a múlt erkölcsi példázatainak gyűjteményeként. Ezért aztán ebben a kultúrában mindig magas irodalomnak számított a történetírás. A történetírás maga volt a hitelesség, a pontosság, a rend, a józanság, a szépírói mű pedig a rendetlenség, a szeszélyes és komolytalan képzelődés.

Mert bizony a regényírást hosszú századokon át ilyennek tekintették. A kínaiak a legjobb esetben is megmosolyogták az efféle valótlan, hosszú történetek kitalálóit, akik nem lehettek megbízható, igaz elbeszélők, csakis nagyot mondó csalók, akik regényes elbeszéléseikkel lejáratják magukat – így látták íróikat. Ez volt a szépprózа, a regény műfajának általános megítélése, a művelt előkelőségek, az értelmiség szigorú véleménye.

De azért ők is lelkesen olvasták a különféle regényeket, a hosszú, fordulatos, kicsit véres és pikáns történetek mindenütt és minden korban a társasági beszélgetések kedvelt témái voltak. Azt mondják a sinológusok, hogy a császári udvar előkelő főhivatalnokai is imádták a kellemesen borzongató olvasmányokat, éjszakánként, titkos szobáikban pirosló

fülekkel olvasták azokat a regényeket, amelyeket napközben betiltottak.

A klasszikus kínai regények szerzői éppen ezért rendszeresen eltitkolták nevüket a nyilvánosság elől. Nem dicsekedtek szerzőségükkel, nem verték munkáik hírét nagydobra. A kéziratokra rá se írták a nevüket. Senki ne mosolyogja meg őket lenézően élénk fantáziájukért. Ezért bizonytalan máig a legkiválóbb kínai klasszikus regények szerzőinek a kiléte is. A legtöbb esetben csak találgatni tudnak az irodalomtörténészek.

A legjobb kínai regények se szolgáltak hát íróiknak dicsőséggel és jómóddal. A dicsőség és a jómód az írástudók közül kizárólag a költőknek volt fenntartva. De a regényírókat legalább nem is kecsegtette ilyesmivel senki. Akkor vajon miért vonzotta a regényírás keserves robotja a többnyire amúgy is éhenkórász, bukott, csalódott hivatalnokokat, azaz a régi Kína írástudóit? Csak nem a költői világteremtés vagy a regényben megteremtett sorsok uralásának vágya?

A legvalószínűbb talán az, hogy a regényírás is szenvedély, valamiféle olyan fékezhetetlen szenvedély, mint a hazárdjáték. Nem tudnak tőle szabadulni, az íróknak megállás nélkül gyártaniuk kell a regényeket, még ha belepusztulnak, éhen halnak is. A világ minden regényírója így van ezzel, a legjobbak és a legrosszabbak egyformán.

Ám az átlagos, egyszerű kínai olvasó szemében a regény és minden más mű, így még a történetírás fölött is, mindig a vers állt. A poézis a gondolat és az érzés nyelvi koronája, rászorul még a széppróza is, mert nem képes nélküle szárnyra kapni. Kell hozzá a költészet, a mágia. A kínaiak tudták ezt mindenkor, talán ők tudták legrégebben és legjobban. Ezért írtak minduntalan a regényeikbe is versbetéteket, amelyekkel a próza szegényesnek, szűknek érzett irodalmiságát erősítették.

A történetírás viszont a kínaiak szemében soha nem volt unalmas, soha nem volt prózai. Annál inkább a kínai történelem, legalábbis európai szemmel. Néhány rövid időszakot leszámítva a Kínai Birodalomban szinte nem történt semmi. Egy biztonsággal megtartható, békésen lakható ország államszervezetének kiépítése ugyanis mindenekelőtt végtelen mennyiségű hivatali aprómunkát igényel. Ha pedig a kancellária, az ország tisztviselői jól dolgoznak, azaz minden társadalmi kérdésre megnyugtató válasszal szolgálnak a hivatalok, akkor a közösség nem elégedetlenkedik, az emberek nem mozgolódnak.

A kétezer évig fennálló, kiválóan szervezett hivatalnoki rend szorgalmas munkásai pedig a régi Kínában szinte minden rést, repedést betapasztottak, ami az államiság épületén támadt. Mert a világ változik, és a legapróbb változások is repedéseket okoznak. Ám, ha az igények válto-

zásaira gyors és jó választ képes adni az államgépezet, akkor nincsenek szembetűnő, jelentős társadalmi változások, lassú folyása van az életnek.

A régi Kína mindig is gyors és kielégítő válaszokra törekedett, a meglévő eredmények megtartására, megbecsülésére, tökéletesítésére. A birodalom vezető tisztviselői tudták jól, hogy az állam mint emberi konstrukció védtelen azokkal a kérdésekkel szemben, amelyeket az örök türelmetlenek és a haszonelvűek minden nemzedéke feltesz. „Miért így kell élni, és nem másképp? Miért kell éppen ennek a hatalomnak engedelmeskedni, és miért nem egy másiknak, vagy miért kell egyáltalán bármelyiknek?" Európában, ahol az újkor századaiban egyfolytában forradalmak és társadalmi irányváltások követik egymást, szinte kizárólag ezek a kérdések foglalkoztatják az embereket.

A kínaiak azon voltak, hogy ezeket a kérdéseket soha senki ne tegye föl. Nehogy újra kelljen kezdeni a társadalmi építkezést, az emberi viszonyok hálójának, aggályos, gondos csomózását, kötözését. Efféle kérdések tehát a régi Kínában nem születtek. Jóformán ismeretlenek voltak a társadalmi feszültségek, ugyanis nem léteztek erősen elkülönülő rétegek, osztályok, nem létezett tehát „osztályharc" sem. Nem voltak politikai konfliktusok, ideológiai viták. Nem voltak forradalmak.

Történelmük mozdulatlan volt, más szóval észrevétlen. Az európai történész szemével teljességgel korszakolhatatlan és értelmezhetetlen. Erre mondják egybehangzóan a nyugati ideológusok ma is, hogy a keleti társadalmak történelmük során mindvégig fejlődésképtelenek voltak. Pedig csak kitartóan őrizték kulturális értékeiket, legfőbb helyen a társadalmi rendezettséget, stabilitást. Ez a magas fokú szervezettség tartotta össze az óriás birodalmat, így vált az ókori Kína a világ egyetlen máig folyamatosan létező, és máig virágzó civilizációjává.

Már az ókori kínai állam szellemi rendezettsége, otthonossága számos lehetőséget kínált az örömmel végezhető legkülönfélébb munkáknak. A városi hivatalnokok küldetésszerűnek érezték tevékenységüket, áldozatos munkájuk eredményei jól láthatók és kézzelfoghatók voltak. Ez tette számukra élvezhetővé az életet. Kollektív, lázas iparkodásuk, örökös szervezkedésük önfeledt, lelkes együttműködést eredményezett. Mindezt csak nagyon kevés ókori állam volt képes megvalósítani.

Talán az észak-indiai rádzsák némely birodalmában volt hasonló a helyzet a történelmi Buddha korában, valamint az athéni polisz és Róma szabad lakói ismerhették ezt a rendkívüli életérzést. Mindenhol más-más társadalmi feladatok megoldásának izgalmait élvezték, és más-más célok hevítették őket.

Indiában a bőség, a kényelem, a pompa nyújtotta gyönyörűség, az életművészet színvonalas társasági gyakorlása kínálta a legfőbb örömöket. Athénban a közösségi élet, a nyilvánosság, a demokrácia égető kérdései fűtötték a polgárokat. Rómában a minden élethelyzetben megmutatkozó virtus adott lendületet a különféle tevékenységeknek. Kínában pedig elsősorban a hivatalnoki rendszer lehetőségei nyújtottak komoly inspirációt az élet hétköznapi terheinek vállalásához. Bárki, aki le tudta tenni az állami vizsgákat, lehetett akár császári főhivatalnok is. De az egyszerűbb, köznapi élet sem volt éppen megvetendő.

A régi kínai gondolkodás morális eszményei – közöttük fő helyen a józanság, a kölcsönösség és a mértékletesség gyakorlása – szabad utat nyitottak a rendezett, kiegyensúlyozott élethez. Valójában máig ezek a kulcsfogalmak az ázsiai boldogságérzés zálogai.

Kétségtelen, hogy a nyugati hős meglehetősen kiegyensúlyozatlan viszonya önmagával és a világgal nem teremt az imént említettekhez hasonló elégedettséget, nem teremt nyugalmat az emberek szívében. Ebből származik a reneszánsz évszázadai óta egyre fokozódó, már-már fékezhetetlen aktivitásuk, amelyet az újkorban már a legjellemzőbb emberi tulajdonságként emlegetünk.

Aktivitásának növekedése egyre nagyobb teret és egyre nagyobb szabadságot követel, ennek következtében pedig egyre távolabb kerül a múltjától. A múlt homályba vész, érdektelenné válik. Ebből származik türelmetlensége a jövővel szemben. A forradalmár felejti és tagadja a múltat, a jelennel elégedetlen, kénytelen hát minden bizalmát a jövőbe vetni. Valójában ingerülten követelőzik, ebből származik utópisztikus jövőképgyártása. Minél többet, minél gyorsabban, a jövő számlájára.

Nincs pusztítóbb, mint a mértéktelen önbizalom, a féktelen történelmi tettvágy. A történelem csillapíthatatlan akarása az ember legnyersebb ösztöneinek kifejeződése, az emberi létezés leggyengébb pontja. A történelem legutóbbi évszázadaiban a földkerekség minden pontján megjelentek a világhódítók, egymást váltva tolongtak a nincstelenek országaiban is. Sehol nem titkolták céljaikat. Egyedül az öreg Kína szépségnek és rendnek hódoló lakói csodálkoztak rajtuk, sokáig nem értették, mit akarnak. Aztán megértették, és nagyon gyorsan a sarkukra álltak. Volt miben megvetni a lábukat. Egy ilyen öreg civilizáció pontosan tudja a helyét a világban.

(Megjelent a szerző Lin-csi apát pesti rokona *című kötetében, Corvina Kiadó, 2021)*